

Наталія Ясакова

ORCID: 0000-0002-6810-8080

Займенникове конструювання національної ідентичності в сучасному медійному дискурсі України

Під час повномасштабного вторгнення росії в Україну питання національної ідентичності постали особливо гостро. Відповіді на них у різний спосіб пропонують медіа, активно долучаючись до конструювання в публічному полі нових уявлень про українську націю. За словами В. Кулика, „одним із найважливіших аспектів ідеологічного впливу медійного дискурсу є творення й підтримування різноманітних ідентичностей членів аудиторії, перш за все національної”, а „дієвості такого підтримування та зміцнення сприяє потужність і водночас непомітність дискурсивних практик, у яких медіа його здійснюють”¹. ЗМІ не тільки „стають своєрідним фільтром для ідей, підвищуючи цінність однієї, знецінюючи другу і замовчуючи третю”², вони пропонують способи вербалізації тих чи тих уявлень, узвичаюють уживання певних мовних одиниць із новим значенням у нових контекстах. У такий спосіб вибудовується, зберігається і трансформується бачення такого важливого для суспільства феномена як національна ідентичність.

Б. Андерсон потрактовує національну належність як специфічний культурний артефакт і пропонує таке визначення нації: „уявлена політична спільнота – при тому уявлена як генетично обмежена і суверенна”³. Уявленою ця спільнота є тому, що „представники навіть найменшої нації ніколи не знатимуть більшості зі своїх співвітчизників, не зустрінуть і навіть не чути-муть нічого про них, і все ж в уяві кожного житиме образ їх співпричетності”⁴. Вивчення національної ідентичності з погляду лінгвістики є закономірним

---

¹ В. Кулик, *Роль українських мас-медіа у творенні національного історичного нарративу*, „Політологічні студії”, 2010, вип. 1, с. 208–209.

² І. Голубовська, О. Левко, А. Поліщук, *Маніпулятивний дискурс як інституціональний: сучасність vs античність*, „Мовознавство”, 2019, № 1, с. 11.

³ Б. Андерсон, *Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму*, Київ 2001, с. 22.

⁴ Ibidem.

через те, що в постанні та відтворенні цього феномена безпосередню участь бере мова. Проте ґрунтовне дослідження його дискурсивного конструювання потребує міждисциплінарних студій – поєднання історичної, соціально-політичної та лінгвістичної перспектив, що його пропонують прихильники дискурсивно-історичного підходу, реалізованого в межах критичного аналізу дискурсу. Істотним складником такого дослідження є висвітлення дискурсивних стратегій дисиміляції, що мають на меті побудову відмінностей, та дискурсивних стратегій асиміляції, які спрямовані на конструювання внутрішньонаціональної однаковості⁵.

З-поміж мовних одиниць, залучених до дискурсивного конструювання української національної ідентичності, найчастіше увагу лінгвістів привертала номен *Україна* та прикметник *український*; порушено також проблеми функціонування лексем *свій*, *наш*, *рідний*, *національний*, *малоруський*, *малоросійський*, *мазепинський*, *хохлацький* тощо⁶. Надзвичайно важливим для вибудовування національної ідентичності в медіадискурсі є використання особового займенникового слова *ми* та відповідних присвійних прономінативів. Уживання особових займенникових слів першої особи множини для побудови спільнот та ідентичностей неодноразово було предметом вивчення на матеріалі різних мов⁷. В українському мовознавстві *ми* рідко ставало об'єктом дослідження як показник і засіб творення соціальних спільнот, ідентичностей різного типу. Так, М. Жуйкова висвітлила функціонування прономінативів *ми*, *наш* (*наше*) як маркерів національної ідентичності в науковому та епістолярному мовленні А. Кримського. Дослідниця дійшла висновку, що „характер використання Кримським мовних маркерів ідентичності – займенників включення до групи – не є хаотичним і випадковим; їхнє вживання відбиває

---

⁵ R. De Cillia, M. Reisigl, R. Wodak, *The discursive construction of national identities*, „Discourse & Society”, 1999, vol. 10(2), p. 152.

⁶ Т. Коць, „Україна” у вимірах прецедентних засобів мови, „Мова і міжкультурна комунікація”, 2019, № 2, с. 78–87; О. Тараненко, *Російсько-українська війна і українська мова (попередні спостереження)*, „Мовознавство”, 2023, № 3, с. 16–17; Н. Ясакова, *Зміни семантики прикметника український у період української революції 1917–1921 років*, „Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки”, 2022, вип. 3(98), с. 217–228; Н. Ясакова, *Лексема український у дискурсі Російської імперії початку ХХ століття (на матеріалі „Щоденника” Євгена Чикаленка)*, „Мова. Література. Фольклор”, 2021, № 2, с. 96–104.

⁷ I. Íñigo-Mora, *On the use of the personal pronoun we in communities*, „Journal of Language and Politics”, 2004, vol. 3(1), p. 27–52; R. De Cillia, M. Reisigl, R. Wodak, op. cit.; R.Y. Liu, *Constituting institutional identity in political discourse: The use of the first-person plural pronoun in China's press conferences*, „Language in Society”, 2023, vol. 52, № 3, p. 1–24; L. Dam, *The functionality of personal pronouns in constructions of communities*, „Globe: A Journal of Language, Culture and Communication”, 2015, vol. 1, p. 31–42.

складний шлях еволюції національного самовідчуття видатної особистості в умовах відсутності національної держави та загальнонаціональної мови»⁸.

Мета нашої розвідки – проаналізувати параметри вживання займенникового слова *ми* в сучасних українських медіатекстах з погляду дискурсивного конструювання української національної ідентичності. Матеріалом для дослідження стали висловлювання з публікацій газети „День”, що були оприлюднені впродовж 2022 року.

Вербалізація національної ідентичності за допомогою прономінатива *ми* видається закономірною з огляду на глибоку закоріненість у соціальну природу людини опозиції „свій – чужий”, яку в найзагальнішому вигляді можна репрезентувати займенниковими словами *ми – вони*. Завдяки здатності окреслювати найширші спільноти, обов’язковим членом яких є мовець, убудованості в бінарну опозицію, що дає змогу категоризувати соціальний простір, *ми* виступає одним із мовних засобів, що беруть участь у дискурсивному конструюванні, збереженні, трансформуванні національної ідентичності. Оскільки національне *ми* вказує на політичну спільноту, потрактуємо його як різновид ідеологічного *ми* – одного із семантико-прагматичних варіантів категорійного значення першої особи, що постають на основі взаємодії категорій персональності й числа. До таких варіантів, за нашими спостереженнями, належать також *ми* авторське, царське, скромне, родинне (опікунське), корпоративне, *ми* соціальної вагомості, універсальне (філософське), *ми* привілейованої групи⁹.

Дібраний матеріал демонструє різноманітність функцій займенникового слова *ми*, що вказує на спільноту, об’єднану за національною ознакою, і сприяє конструюванню й збереженню української національної ідентичності через медіадискурс в період повномасштабної війни. *Ми* національне виступає стрижневим елементом кількох тематичних блоків, які оприявнюють актуальні аспекти самоідентифікації українців. Проаналізувавши дискурсивне конструювання австрійської ідентичності та нації за даними обговорень у фокус-групах, Р. де Сіліа, М. Рісігла та Р. Водак виокремили п’ять семантичних макрозон:

- 1) ідея „*homo austriacus*” і „*homo externus*”;
- 2) наратив колективної політичної історії;
- 3) дискурсивна конструкція спільної культури;
- 4) дискурсивна конструкція колективного теперішнього та майбутнього;

⁸ М. Жуйкова, *Еволюція національної ідентичності Агатангела Кримського та мовні маркери МІ і НАШ*, „Східний світ”, 2021, № 2, с. 36.

⁹ Н. Ясакова, *Категорія персональності: природа, структура та репрезентація в українській літературній мові*, Київ 2016, с. 273.

5) дискурсивна конструкція „національного тіла”¹⁰.

Наші спостереження дають змогу окреслити подібні семантичні макрозони (блоки), що, очевидно, засвідчує наявність універсальних тенденцій у дискурсивному вибудовуванні національної ідентичності. Водночас можна виявити і специфічні риси конструювання української національної ідентичності в досліджуваній період, який є для цього надзвичайно важливим.

У медіатекстах бачимо констатацію гострої потреби чіткого визначення, демонстрації національного *ми* та розуміння його істотних змін під час війни:

*А ще – для усіх нас сьогодні важливо показати нашу єдність, нашу національну ідентичність, нашу силу;
Звичайно, Захід нам допомагає, але без нашої волі, нашої жаги до життя і усвідомлення власної ідентичності ніхто нам не допоможе;
Ми знаходимось в стані зміни нашої колективної ідентичності під впливом зовнішніх обставин історії;
Зараз ми побачили національний характер у новому образі. Нам потрібно створити образ самих себе*¹¹.

Повномасштабну війну потрактовано як потужний поштовх для усвідомлення власної національної сутності, окремішності та цілісності нації:

*Ми почали роздивлятись самих себе;
З цією війною ми багато чого відкрили в собі;
Ми зрозуміли, що це наша земля, і ми мусимо будувати країну;
У нас нарешті сформувалась політична нація на всій території України;
У нас зараз формується національний міф і ті, хто зараз живуть, мають розуміти, що вони бачать перед своїми очима історію.*

Утвердження існування власної нації та держави, зокрема через супротив колишній метрополії, характерне для українського *ми* національного в період війни. Положення „наш спротив – це аргумент у світі, що ми є нація, ми є держава”, яке на сайті видання подано як одне з найважливіших в інтерв’ю журналістки і письменниці Ольги Степової, яскраво це демонструє (матеріал оприлюднено 17 березня 2022 року, у перші тижні повномасштабного вторгнення).

Нація, що не відчуває загроз, не потребує актуалізації, утвердження свого існування. Для неї важливими є питання характерних рис, проблем історичної пам’яті, культури, теперішнього і майбутнього. Для zagrożеної нації теперішнє постає як боротьба за виживання, а майбутнє як час після перемоги у цій боротьбі:

¹⁰ R. De Cillia, M. Reisigl, R. Wodak, op. cit., p. 158.

¹¹ Тут і далі в тексті всі приклади наведено зі сторінок сайту газети „День”, <https://day.kyiv.ua/>.

*Після перемоги у нас є ключові завдання, які треба виконати;
Ця війна закінчиться, перемога у нас буде;
І, звичайно, нам потрібно написати амбітний план роботи після перемоги;
Ми ж збираємося вижити та перемогти.*

З-поміж очікувань від майбутнього – передусім збереження нації, безпека її представників:

*Сподіваюся, що ми доведемо свою справу до перемоги і зробимо все, щоб ця перемога гарантувала: більше ніколи жодної хвили геноциду проти українців не буде;
У нас зовсім інша ситуація і ніяка угода не гарантуватиме виживання нації.*

У дискурсивному конструюванні колективного теперішнього панівною є тематика боротьби, наголошується її безальтернативність – припинення супротиву ворогові означає втрату національного ми, наприклад:

*Ми мусимо боротися з ворогом, який прийшов вбивати, і вже вбиває та знищує;
Тому йде ще й боротьба цінностей – вітальних, бо ми б'ємося за життя і за наше існування...;
Насправді дуже просто українцям варто налаштуватися, тут особливих варіантів немає: або ми, або нас;
Тому в нас немає інших варіантів, крім перемоги в цій війні.*

Як обов'язкову передумову успішності боротьби часто згадано єдність нації. Стрижнева для ми семантика об'єднання осіб, яка позбавлена номінативної чіткості, якнайкраще передає ідею єднання, асиміляції, виводить її на особистісний рівень, адже мовець долучає до цієї групи себе. Прономінатив уможливорює максимальне охоплення спільноти, актуалізувавши належність до неї кожного читача, допомагає увиразнити міцність і важливість соціальних зв'язків, наприклад:

*Ми – єдина держава, єдиний народ зі спільною долею;
І зараз ми повинні консолідуватися для загальної перемоги;
Українцям нема чого бути необ'єднаними, у нас можуть бути різні політичні погляди, по-різному можемо жити.*

Руйнівним для національної єдності, що репрезентована як єдність ми, у публікаціях газети „День” постає передусім вплив росії:

*Якщо ми відповідаємо на запитання, чи ми згуртуємося, чи ні, то лівова частка нашого незгуртування – це якраз результат інформаційно-психологічної війни з боку Росії;
Але імперія вкладає шалені гроші, щоб ми були роз'єднані;
А як тільки ми звільнимо території, вони почекають рік-два і будуть формувати внутрішній конфлікт, будуть нас спонукати до внутрішньої війни.*

Отже, дискурсивне конструювання теперішнього зосереджене на ідеї самозбереження нації, що потребує подолання ворога, спрямованого на її

знищення, зокрема через руйнування єдності. Наявність майбутнього, його характеристики для національного *ми* прямо залежить від наслідків війни, досягнення перемоги.

На думку представників дискурсивно-історичного підходу, вибудовування національної ідентичності ґрунтується на акцентуванні спільної історії, що завжди пов'язана з пам'яттю¹². Національне *ми* завжди має минуле, яке є підставою для об'єднання, містить важливі віхи та події, щодо яких можна вжити слово *ми*, констатуючи історичну тяглість буття нації. Для нації, що перебувала в колоніальних умовах, вироблення уявлень про своє минуле, формування та збереження історичної пам'яті є надзвичайно складними. Слова Ф. Фанона – одного із засновників постколоніальних студій – цілком застосовні щодо українців, які тривалий час не мали власної держави і змушені були формувати і зберігати національну ідентичність, опираючись імперським нарративам:

Колонізатор творить історію, і він знає про це. Повсякчас покликаючись на історію метрополії, він чітко дає зрозуміти, що він продовжує цю метрополію своєю особою. Отже, історія, яку він пише, є історією не країни, яку він грабує, а історією його власної нації, оповіддю про те, як вона відбирає, гвалтує й приречує на голод¹³.

Досліджуваний матеріал демонструє активну протидію російському імперському нарративу, який заперечує окремішність української нації, спотворюючи її історію, наприклад:

*Ми країна з тисячолітньою історією, не створив нас генштаб і Ленін, як Путін про це говорить;
Росія просто, в історичний момент нашої слабкості, здерла з м'ясом з нас вівіску „спадкоємиця Русі” й криво повісила на себе;
Росія давно по-рейдерськи захопила нашу історію, видає себе за нас.*

У медіатекстах прямо вербалізовано потребу формування історичної пам'яті як підґрунтя для збереження і розвитку нації:

*...Історію пише переможець, тому саме ми повинні писати свою історію;
У нас із загальнонаціонального діалогу випало безліч в тому числі історичних тем;
І з того минулого, яке в нас колосальне, неосяжне, нам завжди найперше потрібно обрати те, що необхідно сьогодні;
Яку закріплени, інституціоналізовану пам'ять ми повинні взяти з собою?*

У публікаціях „Дня” згадано низку тих історичних фактів, які належать до історичної пам'яті і щодо яких може бути вжите *ми* національне, наприклад:

¹² R. De Cillia, M. Reisigl, R. Wodak, op. cit., p. 155.

¹³ Ф. Фанон, *Гнані і голодні*, пер. з фр. І. Ковальська, І. Цюпа, К. Шепетюк, Київ 2016, с. 17.

Звісно, те, чого ми також не можемо не пам'ятати, є боротьба Української Повстанської Армії – армії надзвичайної мужності, яка воювала з двома диктатурами; „Разом нас багато, нас не подолати!” – скандували українці під час Революції Гідності;

Нам потрібно завжди усвідомлювати, що над українцями у ХХ ст. реально висіла загроза знищення;

Не маємо забувати, що імперія Романових, а згодом Леніна – Сталіна – Путіна ніколи не припиняла й не припинить спроб загарбати нас у різний спосіб від відкритого збройного нападу до лагідної русифікації.

Як бачимо, ці події минулого безпосередньо пов'язані із сучасними викликами.

Для читача медіатекстів визнання належності до *ми* національного означає визнання його минулого, теперішнього і майбутнього. У досліджуваній період найбільш частотними виявилися звернення до минулого. Це, вочевидь, підтверджує спостереження М. Кулика:

Медійні практики представлення минулого роблять важливий внесок у підтримання й оновлювання національного нарративу – дискурсу (точніше, конвенції дискурсу) про долю й сутність нації, що пов'язує різні славні й трагічні події як віхи на шляху до сучасного стану спільноти, котру він завдяки цьому ідентифікує¹⁴.

Дискурсивна конструкція спільної культури за допомогою національного *ми* в медіатекстах також представлена. Її бачимо, зокрема, у зображенні українців, що вимушено виїхали за межі держави, але зберігають свою національну ідентичність:

Хоч куди б ми емігрували, ми сіємо зерна нашої культури;

Також мене запрошували на радіо, їх цікавила історія України, наша культура, який ми взагалі народ.

Єдність на основі культури органічно пов'язана з єдністю минулого нації:

У нас свій діалект, свої вишиванки, свої візерунки на килимах, свої окремі лінії з Трипільської культури;

Ми єдині, злитовані праведним гнівом і непохитною вірою в нашу перемогу, бо, за Шевченком, заревли „в Україні вольнії гармати” і піднявся і батько, і син „за честь, славу, за братерство, за волю Вкраїни”.

На тлі війни осмислюється потреба і досвід вивчення й поширення української культури. Прикметним видається введення культурного аспекту вияву *ми* національного в широкий світовий контекст і дистанціювання від ворожої російської культури:

Чому ми вивчали у школі переважно одну, часто ворожу до України культуру?;

¹⁴ В. Кулик, *op. cit.*, с. 209.

*На нинішніх росіян (але не лише на росіян, а й на нас, українців) в основному впливала саме російська культура в його радянському та путінському „виконанні”;
Чи багато ми знаємо китайських письменників, а японських?
Скільки ми в школі вивчали литовську класичну літературу і поезію?*

Природним для вибудовування ідентичності є окреслення характерних рис осіб відповідної категорії. Розгляд націй як уявлених спільнот зумовлює обов’язковість усвідомлення властивих їм ознак, конструювання стереотипу представника спільноти. Аналізуючи формування модерних націй, Р. Шпорлюк підкреслив:

...Вкрай важливо, чим нація себе уявляє; інакше кажучи, значення криється у змістї націоналістичного образу себе. Важливо, чи нація визначає себе як „від природи” мирну чи войовничу, природжено демократичну чи авторитарну, прихильну до нових економічних методів чи традиційно аграрну, відкриту до всіх, хто хотів би до неї приєднатися, чи визначену за расовими (а, отже, непроникними) критеріями тощо¹⁵.

Уживання ми національного у публікаціях „Дня” засвідчує презентацію українців передусім як сильного народу, здатного протистояти ворогу, наприклад:

*Друзі, ми, українська нація, – незламна та єдина;
Ми українці, сильні духом, ми маємо спільні цінності, сподівання й у будь-яку хвилину готові до рішучих дій задля того, щоб захистити себе, свою країну та змінити її на краще;
Ці чинники говорять про те, що ми здатні витримати всі поневіряння, які випали на долю України;
Ми – нація незламних! Ми не та нація, яка одразу підніме руки до гори і піде в полон;
І коли я бачу ту кількість волонтерських ініціатив в освіті, я розумію, що ми непереможні!*

Значно рідше згадано такі риси, як краса, співучість, інтелігентність, упертість, наприклад:

*Але ми повинні всі триматися разом, ми вистоймо, ми красива, розумна інтелігентна нація, яка має право жити на своїй землі і забрати кожен метр своєї землі;
Я б хотіла, щоб все, що ми знаємо про себе – що ми співуча нація, що у нас дуже багато гарних місць, що наша культура багата поза війною – щоб Європа відкривала це для себе, відкривала іншу Україну;
Але ми приречені на цю війну, адже ми вперті, нас багато й ми не відступимо.*

¹⁵ Р. Шпорлюк, *Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща*, Київ 2016, с. 111–112.

Використання *ми* дає змогу оприявнити не тільки позитивні риси, але й недоліки національного характеру, які потрібно виправити, – низький рівень відповідальності, схильність до анархії:

*У нас свобода народилась раніше відповідальності;
Звісно, інколи нам потрібно приборкувати нашу анархічну природу, ми повинні
вчитися відсікати негативи й вирошувати найкраще у своєму національному
характері.*

У такий спосіб за допомогою *ми* реалізується дискурсивна стратегія асиміляції, спрямована на конструювання внутрішньонаціональної однаковості. Водночас вибудовування ідентичності завжди передбачає відокремлення себе від іншого, пошук відмінностей, а отже, застосування стратегії дисиміляції, що також втілюється через уживання *ми*.

Вербалізація виявів національної ідентичності за допомогою *ми* вбудовується в опозицію „свій – чужий”: свій народ (*ми*) протиставляється іншим (*не-ми*), з-поміж яких він вирізняється за певними ознаками (пор.: „*homo austriacus*” і „*homo externus*”). Як зауважила О. Забужко, національне самовизначення через відмежування від найближчих сусідів є типовим „для початкової партикуляризації національних ідей у Європі”¹⁶. Очевидно, що для вибудовування національної ідентичності колонізованих характерним є встановлення їх відмінностей від колонізаторів. Не випадково „мислителі української ідеї конструюють український національний характер через протипокладання його російському (М. Костомаров у „Двох руських народностях”) – або ж російському й польському (В. Антонович, А. Лісовський)”¹⁷.

Національна ідентичність українців у сучасних медіатекстах конструйована через зіставленням з іншими національними ідентичностями у двох варіантах: Інший-ворог (росіяни) та Інший-друг (народи, які допомагають Україні). У період колоніальної війни потреба акцентувати іншість колонізатора максимально загострюється. Колонізатор – не просто відмінний від нас народ. Фізично межа між колонізатором і колонізованим визначається на полі бою, у ментальній сфері вона утверджується, зокрема, у медіадискурсі через протиставлення ворогові. Отже, закономірно, що найактуальнішим і найбільш емоційно насаженим у досліджуваних медіатекстах є протиставлення українського національного *ми* російському агресорові. Це виявляється у різний спосіб, зокрема, через сферу почуттів – ненависть до всього російського:

Авжеж, хай би що там хто казав, але ненавидимо ми не одного Путіна;

¹⁶ О. Забужко, *Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період*, Київ 2020, с. 74–75.

¹⁷ *Ibidem*, с. 75–76.

...Зараз усі так люто ненавидять росіян, і це ми бачимо і у вживанні нецензурної лексики у побуті, й на плакатах та білбордах.

Оприявнюється гостра потреба максимально дистанціюватися від російського, позбутися його небезпечних упливів, наприклад:

За ці роки у нас виробився рефлекс сахатися всього російського, втікати від нього, наче від прокази;

Мені здається, що вісім років ми витісняли у себе все російське, але чекали на якусь розв'язку;

Як нам очищуватися від усього російського – ОПЗЖ, Московського патріархату, так званих ватників та зрадників?

Небезпечним видається будь-яке наближення до російського Іншого, навіть позірно неагресивного, наприклад:

Однак бачимо, що вже зараз починають ширитися небезпечні для нас наративи про пошуки примирення з ворогом, про існування хороших росіян, які нібито проти війни Росії в Україні, тобто за все хороше і проти всього поганого, але без чіткої життєвої позиції;

Нам потрібна вакцина від російського вірусу, нам треба руйнувати наратив про всіх „хороших русских”, кричати на весь світ про колективну відповідальність Росії і про те, що тут росіянам нічого робити.

Протиставлення за різними ознаками, несумісність із російським виразно втілюють ужиті в одному контексті прономінативи **ми** і **вони**:

***Ми** можемо воювати всіма ЗСУ разом з населенням з окупантами, а **вони** ні;*

*Тож **вони** не заспокоюються поки не знищать **нас** або поки **ми** не знищимо їх;*

***Вони** приходять за всім тим, що визначає **нас** як цивілізацію;*

***Вони** посягають на все, що у **нас** є;*

***Вони** не сприймають **нас** ні як державу, ні як окремих народ.*

Останній приклад демонструє колонізаційну сутність відношень українського **ми** й російського **вони**. Українці виборюють право бути окремою нацією і державою, яке заперечує росія. Водночас на відміну від європейського колоніалізму, що ґрунтувався, зокрема, на протиставленні культурної вищості, прогресивності колонізатора примітивізму і відсталості колонізованого, в українському медійному дискурсі підкреслюється архаїчність російського колонізатора:

Ми вже побачили, чим відрізняємось від ворога: передусім – нашою освіченістю;

Московія воює з нами з позиції безнадійного анахронізму.

Постколоніальні дослідження відзначають потрібність Європі неєвропейського Іншого для власного відчуття ідентичності, що передає бінарний

зв'язок *ми – вони*¹⁸. Очевидно, що для конструювання національної ідентичності українців, які тривалий час перебували в колоніальних умовах, важливим є ментальне відділення від метрополії, розуміння російського як Іншого, а в умовах війни Іншого вкрай небезпечного, руйнівного. Прикметно, що, протиставляючи себе росіянам, українці поєднуються з поляками:

Проте це не значить, що всі інші країни так само дивитимуться на росію, як ми з поляками.

Той етнос, щодо якого раніше актуальним було протиставлення, нині сприймається як близький.

У публікаціях „Дня” національне *ми* вжито також для утвердження українців як частини світової спільноти, частини Європи:

*Ми маємо усвідомити себе у світовому контексті;
Так робиться в усьому цивілізованому світі й ми не повинні бути винятком;
Ми йдемо шляхами, які пройшли багато країн;
А сильними ми будемо, якщо будемо разом з західним світом;
Так, ми європейська нація, ми відкриті світу.*

Ідеться не про ототожнення, намагання стати Іншим, а про віднайдення місця українського національного *ми* з-поміж інших націй:

*Ми не були з ними [ірландцями – Н. Я.] пов'язані ні історично, ні культурно;
Єдине, що є спільного між нами, – це тривала окупація Британією Ірландії;
Нас сприймають тут на рівних;
Ми ж тут не просто біженці, а на локальному рівні – кожен із нас стає амбасадором України.*

Низка висловів підкреслює унікальність українців, їхню роль у зміні світобачення інших народів, що є одним із напрямів утілення дискурсивної стратегії дисиміляції:

*Коли після повномасштабного вторгнення деякі західні партнери давали Україні 72 години на протистояння і прямо казали нашим послам, що за кілька днів нашої держави може не стати, а ми вистояли і продовжуємо тримати оборону, то в цьому контексті ми унікальна країна;
І ми, як країна, яка переживає такі випробування і такі зміни, потрібні світовій цивілізації, як стимул для змін;
А ми розбили цей міф;
Ми ці нарративи зруйнували.*

Отже, дискурсивне конструювання характерних національних рис українців реалізується за допомогою займенника *ми* з використанням стратегій асиміляції – вибудовування внутрішньонаціональної однаковості та подібності

¹⁸ P. K. Nayar, *The postcolonial studies dictionary*, Chichester 2015, p. 31.

до інших націй, які визнають суверенітет України і допомагають його відстоювати, а також із застосуванням стратегій дисимляції – протиставлення російському агресорові, утвердження унікальності української нації.

Висновки. Ідентичність – динамічне явище, у конструюванні, видозміні або підтримуванні якого центральну роль відіграє мова. Займенникове слово *ми* є одним із мовних засобів, які сприяють творенню національної ідентичності, уживаючись для позначення всіх представників нації, зокрема мовця, виступаючи в такому разі як *ми* національне. Особливе значення множини, притаманне *ми*, частота і природність уживання цього прономінатива в різних контекстах і комунікативних ситуаціях зумовлюють дієвість його використання для окреслення, формування та актуалізації національної ідентичності в медіадискурсі.

У період повномасштабного вторгнення росії в Україну питання національної ідентичності для українців набуло особливої актуальності. Самоусвідомлення нації безпосередньо впливає на її мотивацію і здатність протистояти агресорові – імперії, яка прагне упокорити колишні колонії, заперечуючи право на національне самовизначення. Уживання національного *ми* в українських медіатекстах, що з'явилися в рік повномасштабного вторгнення росії в Україну, демонструє дискурсивне конструювання української національної ідентичності за допомогою стратегій асиміляції та дисиміляції. *Ми* національне використано для наголошення потреби чіткого визначення, демонстрації української національної ідентичності; утвердження існування власної нації та держави; зображення теперішнього і майбутнього нації; вибудовування спільного для нації бачення минулого; установлення характерних рис українців, відмежування їх від ворога та віднайдення місця серед дружніх націй.

Перспективою дослідження є встановлення ролі мовних засобів у конструюванні, підтриманні та трансформуванні української ідентичності в різні історичні періоди в різних дискурсах: у промовах політиків, ЗМІ, підручниках для вищої та середньої школи, художніх творах, соціальних мережах тощо.

Література / References

- Андерсон Б., *Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму*, Київ 2001 [Anderson B., *Uâvlenî spil'noti. Mirkuvannâ šodo pohodžennâ j poširennâ nacionalizmu*, Kîiv 2001].
- Голубовська І., Левко О., Поліщук А., *Маніпулятивний дискурс як інституціональний: сучасність vs античність*, „Мовознавство”, 2019, № 1, с. 9–30 [Golubovs'ka I., Levko O., Polišuk A., *Manipulâtivnij diskurs âk institucional'nij: sučasnist' vs antičnist'*, „Movoznavstvo”, 2019, № 1, s. 9–30].

- Жуйкова М., *Еволюція національної ідентичності Агатангела Кримського та мовні маркери МІ і НАШ, „Східний світ”*, 2021, № 2, с. 23–38 [Žujkova M., *Evolúciã nacional'noi identičnosti Agatangela Krims'kogo ta movni markeri MI i NAŠ, „Shidnij svit”*, 2021, № 2, s. 23–38].
- Забужко О., *Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період*, Київ 2020 [Zabužko O., *Filosofia ukrains'koï ideï ta êvrops'kij kontekst: frankivs'kij period*, Київ 2020].
- Коць Т., „Україна” у вимірах прецедентних засобів мови, „Мова і міжкультурна комунікація”, 2019, №2, с. 78–87 [Koc' T., „Ukraina” u vimirah precedentnih zasobiv movi, „Mova i mižkul'turna komunikaciã”, 2019, № 2, s. 78–87].
- Кулик В., *Роль українських мас-медіа у творенні національного історичного наративу, „Політологічні студії”*, 2010, вип. 1, с. 208–222 [Kulik V., *Rol' ukrains'kih mas-media u tvorenni nacional'nogo istoričnogo narativu, „Politologični studii”*, 2010, vip. 1, s. 208–222].
- Тараненко О., *Російсько-українська війна і українська мова (попередні спостереження), „Мовознавство”*, 2023, № 3, с. 3–29 [Taranenko O., *Rosijs'ko-ukrains'ka vijna i ukrains'ka tova (poperedni spostereženňã), „Movoznavstvo”*, 2023, № 3, s. 3–29].
- Фанон Ф., *Гнані і голодні*, пер. з фр. І. Ковальська, І. Цюпа, К. Шпетюк, Київ 2016 [Fanon F., *Gnanï i golodni*, per. z fr. Ī. Koval's'ka, Ī. Cûpa, K. Šepetûk, Київ 2016].
- Шпорлюк Р., *Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща*, Київ 2016 [Šporlûk R., *Fortivannã modernih nacij: Ukraina – Rosiã – Pol'sha*, Київ 2016].
- Ясакова Н., *Зміни семантики прикметника український у період української революції 1917–1921 років*, „Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки”, 2022, вип. 3(98), с. 217–228 [Āsakova N., *Zmini semantiki prikmētніка ukrains'kij u period ukrains'koï revolúciï 1917–1921 rokiv*, „Visnik Žitomir's'kogo deržavnogo universitetu imeni Īvana Franka. Filologični nauki”, 2022, vip. 3(98), s. 217–228].
- Ясакова Н., *Категорія персональності: природа, структура та репрезентація в українській літературній мові*, Київ 2016 [Āsakova N., *Kategoriã personal'nosti: priroda, struktura ta reprezentaciã v ukrains'kij literaturnij movi*, Київ 2016].
- Ясакова Н., *Лексема український у дискурсі Російської імперії початку ХХ століття (на матеріалі „Щоденника” Євгена Чикаленка)*, „Мова. Література. Фольклор”, 2021, № 2, с. 96–104 [Āsakova N., *Leksema ukrains'kij u diskursi Rosijs'koï imperii počatku XX stolittã (na materialï „Šodennika” Êvgena Čikalenka)*, „Mova. Literatura. Fol'klor”, 2021, № 2, s. 96–104].
- Īñigo-Mora I., *On the use of the personal pronoun we in communities*, „Journal of Language and Politics”, vol. 3(1), 2004, p. 27–52.
- De Cillia R., Reisigl M., Wodak R., *The discursive construction of national identities*, „Discourse & Society”, 1999, vol. 10(2), p. 149–173.
- Liu R. Y., *Constituting institutional identity in political discourse: The use of the first-person plural pronoun in China's press conferences*, „Language in Society”, 2023, vol. 52, № 3, p. 1–24.
- Dam L., *The functionality of personal pronouns in constructions of communities*, „Globe: A Journal of Language, Culture and Communication”, 2015, vol. 1, p. 31–42.
- Nayar P. K., *The postcolonial studies dictionary*, Chichester 2015.

Nataliia Yasakova

Pronominal Construction of National Identity in the Modern Mass Media Discourse of Ukraine

The papers contains analysis of parameters of use of the national “we” that appeared in Ukrainian media texts in the year of the full-scale Russian invasion of Ukraine. This research is based on the publications and excerpted statements from the newspaper *Den* that were made public during 2022.

Identity is a dynamic phenomenon and language plays a key role in its design, alteration and support. The pronoun “we” is one of the linguistic means that help form national identity, it is used to denote all representatives of the nation, including a speaker, and in such case it serves as a national “we”. The diversity of “we” as well as the frequency and naturality of use of that nominative pronoun in different contexts and communication situations is the basis for the efficiency of its use to define, shape and actualize national identity in the media discourse.

Verbalization of the national identity by means of the nominative pronoun “we” is understandable due to the deep rooting of the “friend-or-foe” opposition in the human social nature, which in general terms can be represented by the pronouns “we” and “they”. The national “we” is indicative of a political community, hence, we interpret it as an aspect of an ideological “we” – one of the semantic and pragmatic variations of the categorical meaning of first person appearing in the course of interaction of the person and number categories.

The use of the national “we” in Ukrainian mass media texts that appeared in the year of the full-scale Russian invasion of Ukraine is a display of discursive construction of Ukrainian national identity through assimilation and dissimilation strategies. The national “we” is used to emphasise the need of clear definition, demonstration of the Ukrainian national identity; strengthening of the existing nation and state; representation of the nation’s present and future; formation of a common vision of the past; establishing of characteristics of the Ukrainians; separation of such characteristics from those of the enemy and finding a place amidst friendly nations.

The more general research project is to determine the role of linguistic means in the construction, support and transformation of Ukrainian identity in different periods and in different discourses: in politicians’ speeches, the mass media, high school and secondary school textbooks, fiction books, social media, etc.

Keywords: pragmatics, media discourse, mass media text, national identity, the pronoun “we”, discursive strategy

Zaimki w budowaniu tożsamości narodowej we współczesnym dyskursie medialnym Ukrainy

Rozdział przedstawia analizę użycia narodowego „my”, które pojawiło się w tekstach mediów ukraińskich w roku pełnoskalowej rosyjskiej inwazji na Ukrainę. Niniejsze badanie opiera się na publikacjach i wypowiedziach wyekscerpowanych z gazety „День”, które zostały upublicznione w 2022 r.

Tożsamość jest zjawiskiem dynamicznym, a język odgrywa kluczową rolę w jej projektowaniu, zmienianiu i rozwoju. Zaimek „my” jest jednym ze środków językowych kształtujących tożsamość narodową, służy do określenia wszystkich przedstawicieli narodu, łącznie z mówcą, i w takim przypadku pełni funkcję narodowego „my”. Wielość „my”, częstotliwość i naturalność użycia tego zaimka w mianowniku w różnych kontekstach i sytuacjach komunikacyjnych stanowią podstawę efektywności jego wykorzystania do definiowania, kształtowania i aktualizowania tożsamości narodowej w dyskursie medialnym.

Werbalizacja tożsamości narodowej za pomocą zaimka „my” jest zrozumiała ze względu na głębokie zakorzenienie w społecznej naturze człowieka opozycji „przyjaciel-wróg”, co najogólniej można przedstawić za pomocą słów zaimkowych „my” i „oni”. Narodowe „my” wskazuje na wspólnotę polityczną, stąd interpretujemy je jako aspekt ideologicznego „my” – jedną z semantycznych i pragmatycznych odmian kategorii pierwszej osoby pojawiającej się podczas interakcji kategorii osoby i liczby.

Użycie narodowego „my” w ukraińskich tekstach medialnych, które pojawiło się w roku pełnoskalowej rosyjskiej inwazji na Ukrainę, jest przejawem dyskursywnego projektowania ukraińskiej tożsamości narodowej poprzez strategie asymilacji i dysymilacji. Narodowe „my” używane jest dla: podkreślenia potrzeby konkretnego zdefiniowania, ukazania ukraińskiej tożsamości narodowej; wzmocnienia istniejącego narodu i państwa; reprezentacji teraźniejszości i przyszłości narodu; kształtowania wspólnej wizji przeszłości; ustalenia cech Ukraińców; oddzielenia tych cech od cech wroga i znalezienia miejsca wśród zaprzyjaźnionych narodów.

Badania wpisują się w szerszy projekt określenia roli środków językowych w projektowaniu, wspieraniu i przekształcaniu tożsamości ukraińskiej w różnych okresach i w różnych dyskursach: w przemówieniach polityków, środkach masowego przekazu, podręcznikach dla szkół średnich i wyższych, beletrystyce, książkach, mediach społecznościowych etc.

Słowa kluczowe: pragmatyka, dyskurs medialny, tekst medialny, tożsamość narodowa, zaimek „my”, strategia dyskursywna